МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ТАКТИЦІ АРМІЙСЬКОГО РУКОПАШНОГО БОЮ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

METHODS OF TRAINING TACTICS OF HAND-TO-HAND ARMY COMBAT OF CADETS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

УДК 355.23:355.4 (477)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/25-1.21>

Шемчук В.А.,
канд. пед. наук,
начальник науково-дослідного відділу
розвитку фізичного виховання,
спеціальної фізичної підготовки і спорту

Петрачков О.В.,
канд. пед. наук, доцент,
начальник
Навчально-наукового інституту фізичної
культури та спортивно-оздоровчих
технологій

Федоренко О.О.,
науковий співробітник науково-
дослідного відділу розвитку фізичного
виховання, спеціальної фізичної
підготовки і спорту

Мушатов Ю.В.,
старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу розвитку
фізичного виховання, спеціальної
фізичної підготовки і спорту

Коновалов Д.О.,
науковий співробітник науково-
дослідного відділу розвитку фізичного
виховання, спеціальної фізичної
підготовки і спорту
Науково-дослідного центру проблем
фізичного виховання, спеціальної
фізичної підготовки і спорту
Навчально-наукового інституту фізичної
культури та спортивно-оздоровчих
технологій
Національного університету оборони
України імені Івана Черняховського

Стаття присвячена актуальним питанням удосконалення тактичної підготовленості майбутніх офіцерів Збройних Сил України (ЗСУ) з армійського рукопашного бою (АРБ). Головною метою роботи є розроблення та апробація методики формування тактичних дій АРБ в майбутніх офіцерів ЗСУ (на прикладі курсантів навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняховського). Під час дослідження членами науково-дослідної групи використані такі методи: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної (спеціальної) літератури; моніторинг інтернет-ресурсів; педагогічні спостереження; контрольне тестування рівня тактичної підготовленості з АРБ, методи математичної статистики; технічні засоби. Із метою апробації розробленої нами змістово-функціональної моделі формування тактичних дій АРБ в майбутніх офіцерів ЗСУ в системі їх професійної освіти було проведено педагогічний експеримент. У дослідженні взяли участь курсанти навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (n=22 чол.). Досліджуваних курсантів було поділено на контрольну групу (Кг, n=11 курсантів) та експериментальну групу (Ег, n=11 курсантів). Варто зауважити, що до початку педагогічного експерименту досліджувані курсанти зазначених навчальних груп за рівнем розвитку тактичної підготовленості з АРБ достовірно не відрізнялись ($P>0.05$). У процесі педагогічного експерименту досліджувані майбутні офіцери Кг використовували традиційну методику розвитку та вдосконалення тактичної підготовленості з АРБ, яка передбачена керівними документами з організації рукопашної підготовки в ЗСУ. Зі свого боку, досліджувані курсанти Ег додатково використовували розроблену нами змістово-функціональну модель формування тактичних дій АРБ в системі їх професійної освіти. Порівнюючи показники до та після використання змістово-функціональної моделі, встановлено, що результати, отримані після педагогічного експерименту в досліджуваних групах, суттєво підвищились порівняно з вихідними даними й ці відмінності в основному достовірні (Ег, $P<0.05$).

Ключові слова: армійський рукопашний бій, військовослужбовці, курсанти, методика,

освітній процес, професійна підготовленість, спеціальна фізична підготовка, тактика рукопашного бою.

The article is devoted to topical issues of improving the tactical training of future officers of the Armed Forces of Ukraine (AFU) in army hand-to-hand combat (AHC). The main purpose of the work is to develop and test the methodology of formation of tactical actions of the AHC in future officers of the Armed Forces (on the example of cadets of the Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies of the Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine). During the research the members of the research group used the following methods: theoretical analysis and generalization of scientific-methodical (special) literature; monitoring of Internet resources; pedagogical observations; control testing of the level of tactical readiness with AHC, methods of mathematical statistics; technical means. In order to test the content-functional model developed by us, the formation of tactical actions of the AHC in the future officers of the AFU in the system of their professional education was a pedagogical experiment. Cadets of the Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies of the Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine (n=22 people) took part in the study. The studied cadets were divided into a control group (Kg, n=11 cadets) and an experimental group (Eg, n=11 cadets). It should be noted that before the beginning of the pedagogical experiment, the studied cadets of these study groups did not differ significantly in the level of development of tactical training with AHC ($P>0.05$). In the course of the pedagogical experiment, the studied future Kg officers used the traditional method of development and improvement of tactical training with AHC, which is provided by the guiding documents on the organization of hand-to-hand training in the AFU. In turn, the studied cadets of Eg additionally used the semantic-functional model of formation of tactical actions of AHC developed in our system in the system of their professional education. Comparing the indicators before and after the use of the content-functional model, it was found that the results obtained after the pedagogical experiment in the studied groups significantly increased compared to the initial data and these differences are mostly significant (Eg, $P<0.05$).

Key words: army hand-to-hand combat, servicemen, cadets, methods, educational process, professional training, special physical training, tactics of hand-to-hand combat.

Постановка проблеми в загальному вигляді.
Вдосконалення рівня професійної підготовленості курсантів вищих військових закладів освіти Збройних Сил України на сьогодні є важливим практичним завданням системи їх спеціальної фізичної

підготовки. Варто зауважити, що одним із суттєвих показників готовності сучасного військовослужбовця Збройних Сил України (ЗСУ) до виконання завдань за призначенням є його тактична підготовленість. Найбільш наочне уявлення про сутність

технічних та тактичних дій курсанти отримують під час практичних занять зі спеціальної фізичної підготовки, а саме – під час проходження розділу «рукопашна підготовка». Вдосконалення цих дій (прийомів) у системі професійної освіти майбутніх офіцерів ЗСУ ґрунтується на синтезі різних єдиноборств (рукопашного бою, бойового самбо, дзюдо та інших єдиноборств), які загалом формують арсенал армійського рукопашного бою.

Варто зауважити, що армійський рукопашний бій (АРБ) за своїм техніко-тактичним арсеналом відрізняється від спортивного розділу рукопашного бою та від поліцейської версії (заходів фізичного впливу). Відмінності полягають у тому, що арсенал АРБ забезпечує формування в майбутніх офіцерів та інших категорій військовослужбовців ЗСУ військово-прикладних навичок, які забезпечують успіх під час ведення двобою із супротивником шляхом нанесення йому максимального ураження, або навіть повної його ліквідації.

Актуальність зазначеної проблематики полягає в розробленні сучасної ефективної методики навчання та вдосконалення тактики АРБ курсантів вищих військових закладів освіти (ВВЗО) ЗСУ як провідного чинника їх професійної компетентності в системі професійної освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Дослідження проведено відповідно до Зведеного плану НДР і ДКР (РК) Українського інституту науково-технічної й економічної інформації (шифр «Модель-РБ», номер державної реєстрації 0108U007536) та плану науково-дослідної роботи й дослідно-конструкторських робіт науково-дослідного відділу розвитку фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту науково-дослідного центру проблем фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (2019–2020 рр.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Унаслідок моніторингу науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-джерел) нами встановлено, що питанням розвитку та вдосконалення техніки службово-прикладного рукопашного бою (АРБ, заходів фізичного впливу) військовослужбовців ЗСУ та представників інших силових структур (відомств) України присвячені наукові праці А.А. Босенка, Д.С. Грищенка, О.Л. Іванова, Р.І. Любича, А.І. Маракушина, С.Б. Малолепшого, О.Н. Мальцева, О.А. Моргунова, А.М. Одерова, С.В. Романчука, О.В. Хацаюка, А.М. Чуха, О.А. Яреценката інших провідних учених і практиків.

Подальший аналіз науково-методичної та спеціальної літератури в обраному напрямі дослідження дозволив нам виявити наукові праці таких учених: А.І. Маракушина, Ф.І. Попова, Р.В. Куце-

вола [1], О.А. Чернявського [2], О.А. Моргунова, О.А. Яреценка, О.В. Хацаюка, Ю.К. Белошенка [3], О.В. Хацаюка, В.В. Оленченка, А.І. Корольова, О.В. Кравченко [4] та інших, у яких розкриваються актуальні питання розвитку фізичної та спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців ЗСУ та інших силових структур і спеціальних служб України в системі їх рукопашної підготовки. Необхідно зауважити, що зазначені вище наукові результати чисельних досліджень є актуальними для впровадження у практику підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ та інших силових структур і спеціальних служб України.

Потім нашу увагу привернули роботи О.В. Хацаюка [5], С.І. Глазунова [6], І.О. Дьяченка, О.М. Назаренка, О.А. Яреценка [7] та інших учених, у яких розкриваються питання технічної підготовленості військовослужбовців ЗСУ (працівників МВС України) з рукопашного бою. Відповідно до вищевикладеного вважаємо, що окремі напрацювання в напрямі формування ефективної техніки застосування заходів фізичного впливу представниками силових структур України є прийнятним для впровадження у практику спеціальної фізичної підготовки (розділ «рукопашна підготовка» майбутніх офіцерів ЗСУ).

Подальший моніторинг науково-методичної та спеціальної літератури дозволив нам виявити низку праць таких провідних учених і практиків І.І. Вако [8], В.П. Бізіна, Д.О. Миргород, О.В. Хацаюка [9], А.В. Чудика [10], Б.П. Лукіна, О.В. Хацаюка [11], тощо, в яких розкриті актуальні питання застосування технічних засобів навчання в системі рукопашної підготовки представників силових структур та спеціальних служб України та світу. Зазначені педагогічні технології значним чином прискорюють процес формування професійних компетентностей щодо застосування заходів фізичного впливу представниками «Закону» в різних умовах службово-бойової діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відповідно до результатів наукових розвідок вищезазначених авторів та плану науково-дослідної роботи нами були визначені основні складники організації дослідження. Крім цього, аналіз науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-ресурсів) в обраному напрямі дослідження дозволив нам визначити такі суперечності між:

- достатнім рівнем розвитку основних фізичних якостей майбутніх офіцерів ЗСУ та потребою розвитку й удосконалення їх спеціальної фізичної підготовленості з рукопашної підготовки;

- достатнім рівнем розвитку майбутніх офіцерів ЗСУ в напрямі технічної підготовленості в межах керівних документів, які регламентують порядок та зміст проходження курсу «рукопашної підготовки» військовослужбовців та потребою

комплексного розвитку психологічної готовності до застосування заходів фізичного впливу в різних умовах службово-чи навчально-бойової діяльності;

– наявністю відповідного рівня сформованості професійних компетентностей у майбутніх офіцерів ЗСУ в напрямі застосування фізичної сили відповідно до періоду навчання та потребою вдосконалення тактики АРБ в різних варіативних умовах можливої сутички із супротивником.

Незважаючи на значну кількість праць цього напрямку, наукових розвідок, присвячених питанням розробки сучасної методики навчання тактиці АРБ курсантів ВВЗО ЗСУ в системі їх професійної освіти, нами не виявлено, що підкреслює актуальність дослідження.

Мета статті – розроблення та апробація методики формування тактичних дій АРБ в майбутніх офіцерів ЗСУ (на прикладі курсантів навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського).

Для досягнення мети дослідження заплановано вирішити такі завдання:

– провести аналіз стану та науково-теоретичних передумов удосконалення техніки, тактики службово-прикладного рукопашного бою (АРБ) військовослужбовців ЗСУ та представників інших силових структур і спеціальних служб України;

– дослідити ефективність наявної системи розвитку та вдосконалення рукопашної підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ в системі їх професійної освіти;

– розробити та апробувати змістово-функціональну модель формування тактичних дій АРБ в майбутніх офіцерів ЗСУ в системі їх професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження ефективності наявної системи розвитку та вдосконалення рукопашної підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ в системі їх професійної освіти членами науково-дослідної групи встановлено, що в майбутніх офіцерів формуються вміння та практичні навички досліджуваного єдиноборства не в повному обсязі. Вивчення та вдосконалення тактичних дій під час вирішення поставлених навчально-тренувальних завдань здійснюється з максимально дозованим опором асистента.

Розроблена нами змістово-функціональна модель (рис. 1) передбачає підготовку майбутніх офіцерів з АРБ, яка дозволяє в умовах повного опору сторін сформувати навички не лише техніки виконання прийомів, але й елементів тактики їх застосування в різних варіативних умовах двоюбою із супротивником.

Із метою апробації розробленої нами змістово-функціональної моделі формування тактичних дій АРБ в майбутніх офіцерів ЗСУ в системі їх професійної освіти було проведено педаго-

гічний експеримент (вересень 2018–червень 2020 рр.). У дослідженні взяли участь курсанти навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (n=22 чел.). Досліджуваних курсантів було поділено на контрольну групу (Кг, n=11 курсантів, 7401, 7301 навчальних груп) та експериментальну групу (Ег, n=11 курсантів, 7401, 7301 навчальних груп). Варто зауважити, що до початку педагогічного експерименту досліджувані курсанти зазначених навчальних груп за рівнем розвитку тактичної підготовленості з АРБ достовірно не відрізнялись ($P>0.05$).

У процесі педагогічного експерименту досліджувані майбутні офіцери Кг використовували традиційну методику розвитку та вдосконалення тактичної підготовленості з АРБ, яка передбачена керівними документами з організації рукопашної підготовки у ЗСУ та відповідними навчальними програмами. Зі свого боку, досліджувані курсанти Ег додатково використовували розроблену нами змістово-функціональну модель формування тактичних дій АРБ в системі їх професійної освіти. Розроблена змістово-функціональна модель упродовжувалась упродовж 2 етапів.

На першому етапі (вересень 2018–вересень 2019 рр.) курсантами в межах самостійної роботи вивчалися керівні документи з організації рукопашної підготовки в ЗСУ, а також додаткова спеціальна науково-методична література з єдиноборств, проходились бесіди із залученням провідних фахівців напрямку «біомеханіки єдиноборств».

Під час теоретичних занять викладачами акцентувалась увага на побудові тактичних схем ведення рукопашної сутички з різними супротивниками (враховувались індивідуально-типологічні особливості індивіда). Паралельно із систематичним тестовим контролем курсантам у години самостійної роботи демонструвались навчально-методичні фільми, які розкривають основи тактичної підготовленості військовослужбовців з АРБ та інших споріднених єдиноборств. Варто також зауважити, що організаторами педагогічного експерименту акцентувалась увага на правильній та ефективній методиці проведення навчальних занять із рукопашної та спеціальної підготовки.

Упродовж другого етапу (жовтень 2019–червень 2020 рр.) під час практичних занять із рукопашної підготовки, тренувань у чисельних секціях єдиноборств (спортивно-масової роботи), польових виходів тощо досліджувані курсанти Ег виконували тактичні завдання з АРБ, відповідно до запропонованої нами змістово-функціональної моделі. Виконання тактичного завдання щодо застосування технічного арсеналу АРБ оцінювалось за 5-бальною шкалою, де «5» – максимальний бал, а «1» – найнижчий бал.

Рис. 1. Змістово-функціональна модель формування тактичних дій АРБ в майбутніх офіцерів ЗСУ в системі їх професійної освіти

Рис. 2. Результати визначення рівня сформованості професійних компетентностей, які забезпечують ефективне використання тактичних елементів АРБ в різних умовах навчально-бойової діяльності майбутніми офіцерами Kt та Et

Варто зазначити, що обов'язковою умовою реалізації поставлених перед нами завдань було проведення постійного педагогічного контролю на всіх етапах дослідження. Це дозволяло своєчасно вносити корективи у тренувальні програми та тактичні завдання. Наприкінці педагогічного експерименту, відповідно до плану дослідження, було проведено визначення рівня сформованості професійних компетентностей, які забезпечують ефективне використання тактичних елементів АРБ в різних умовах навчально-бойової діяльності майбутніми офіцерами Kt та Et (рис. 2). Порівнюючи показники до та після використання запропонованої нами змістово-функціональної моделі, встановлено, що результати, отримані після педагогічного експерименту в досліджуваних групах, суттєво підвищились, порівняно з вихідними даними й ці відмінності в основному достовірні (E_t , $P < 0,05$).

Висновки. Отже, внаслідок дослідження розроблено та апробовано методику формування тактичних дій АРБ в майбутніх офіцерів ЗСУ (на прикладі курсантів навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського).

Крім цього, проведене дослідження дозволило нам виявити таке: відсутність науково-обґрунтованої класифікації техніки та тактики АРБ, яку вивчають майбутні офіцери та військовослужбовці ЗСУ; недостатній рівень використання системного підходу до навчання тактико-технічним діям; відсутність потреби та мотивації курсантів (викладачів) до навчання АРБ в умовах повного опору. Навчання тактиці АРБ курсантів ВВЗО ЗСУ є важливим складником їх спеціальної фізичної підготовки. Це зумовлюється тим, що виконання завдань за призначенням вимагають від майбутніх офіцерів не лише теоретичних знань, але і практичних навичок застосування тактичних комбіна-

цій АРБ в різних варіативних умовах двоборства із супротивником.

Отже, мета роботи досягнута, а поставлені перед нами завдання – виконанні. Результати дослідження впроваджені в освітній процес майбутніх офіцерів ВВЗО ЗСУ. Перспективи подальших досліджень передбачають розроблення комплексу методичного забезпечення, яке сприяє формуванню в майбутніх офіцерів практичних навичок використання підручних засобів (предметів) під час ведення рукопашної сутички з різними противниками.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Маракушин А.І., Попов Ф.І., Куцевол Р.В. Аналіз досвіду підготовки військовослужбовців до рукопашного бою в зарубіжних арміях. *Проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 2. С. 81–84.
2. Чернявський О.А. Фахова компетентність офіцерів Збройних Сил України зі спеціальної фізичної підготовки та спорту як основа професійної майстерності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 2(8). С. 110–116.
3. Моргунов О.А., Яреценко О.А., Хацаюк О.В., Белошенко Ю.К. Розробка техніки рукопашного бою правоохоронців МВС України в системі спеціальної фізичної підготовки. *Честь і закон*. 2018. № 4(67). С. 67–74.
4. Хацаюк О.В., Оленченко В.В., Корольов А.І., Кравченко О.В. Формування військово-прикладних навичок рукопашного бою в майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 17 (Т. 2). С. 215–226.
5. Хацаюк О.В. Методика застосування больових прийомів в партері військово-службовцями внутрішніх військ МВС України : навчальний посібник. Харків : НАНГУ, 2010. 180 с.
6. Глазунов С.І. (2011). Optimization of maintenance of hand-to hand fight for the officers of operatively tactical level of preparation. URL: <http://journals.uraua/olympic.edu.org/ppps/article/view/925/0>.
7. Дьяченко І.О., Назаренко О.М., Яреценко О.А. Развитие двигательного-координационных спосо-

бностей курсантов посредством обучения приемам физического воздействия на вооруженного ножом противника. *Право і безпека*. 2005. № 4(5). С. 186–188.

8. Вако І.І. Удосконалення техніки рукопашного бою курсантів у процесі спеціальної фізичної підготовки. *Молодь та олімпійський рух*. 2015. № 8. С. 215–216.

9. Бизин В.П., Миргород Д.А., Хацаюк А.В. Технические средства обучения двигательным действиям : научное пособие. Берлин (Германия) : Lambert Academic Publishing, 2014. С. 36–42.

10. Чудик А.В. Методика навчання прийомів застосування сили та рукопашного бою в системі фізичної підготовки персоналу державної прикордонної служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України Серія: педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 248–261.

11. Лукін Б.П., Хацаюк О.В. Біомеханічний аналіз техніки службово-прикладного рукопашного бою. *Актуальні проблеми розвитку традиційних і східних единоборств*. 2019. № 13. С. 28–30.